

Colocviul național de literatură dramatică (III) *

VALERIU RÂPEANU

Desfășurarea Colocviului național de literatură dramatică, la numai câteva luni de când, în Capitală, criticii și istoricii literari s-au adunat să dezbătă problemele specifice breslei, atestă instaurarea unui spirit nou, sănătos, în Uniunea Scriitorilor. Mă refer, anume, la trecerea de la polemici mărunte, uneori neprincipiale, la convocarea pe genuri a breslei noastre scriitoricești, pentru a dezbate problemele de fond ale creației literare, problemele care ne preocupă pe toți și care — să nu ne amăgim — nu-și pot găsi rezolvarea astăzi, aici, acum, dar care, prin ecoul pe care îl vor avea, sperăm să joace un rol activ în îmbunătățirea, pe de o parte, a creației literare, pe de altă parte, a modalităților de promovare a creației literare, prin toate formele existente astăzi în țara noastră.

Referatul atît de incitant, atît de bogat, pe care l-a prezentat aici Paul Everac, constituie, după părerea mea, una dintre cele mai interesante și mai vii sinteze care s-au scris despre un gen al literaturii noastre, în ultima vreme.

Referatul acesta a început prin a discuta relația teatrului cu publicul. Nici nu se putea altfel.

Fără îndoială, publicul este acela care a apreciat, de-a lungul a 33 de ani, operele majore ale literaturii noastre contemporane, ale dramaturgiei noastre contemporane, publicul este acela care s-a și înșelat. Va valida el, în continuare, operele majore? Va valida, vai, în continuare, și operele minore! Nu avem un public omogen, un public omogen nici nu există și nu va exista. Nu avem un public ideal, iar un public ideal nu se va putea forma la comandă. Avem categorii ale publicului, cu gusturile, cu formația lor intelectuală, categorii ale publicului pe care noi, în special criticii, dar și creatorii, căutăm să le ridicăm la o înțelegere mai înaltă și — de ce nu? — mai subtilă a artei.

Acesta este, însă, un proces care nu ține numai de dramaturg sau de scriitor, și nici numai de critic; acest proces ține — aș

spune — în primul rînd de calitatea literaturii pe care noi o oferim publicului.

Ceea ce s-a întîmplat în proza noastră, în ultimii ani, este foarte elocvent. O literatură curajoasă, o literatură politică, profund angajată, dar și bine scrisă, o literatură aparținînd unor nume, dar și unor oameni care abia atunci își făceau un nume, o literatură, deci, aparținînd tuturor generațiilor care au avut posibilitatea, să spună adevărul despre istoria recentă și despre istoria mai veche, este validată de public, într-o măsură pentru care nu există termen de comparație, nu numai în trecutul apropiat, dar nici în trecutul mai îndepărtat al culturii noastre.

Același lucru se întîmplă și cu dramaturgia noastră. Dar nu trebuie să ne amăgim, trebuie să vedem și modul în care se formează publicul de mîine. Noi trebuie să vedem și ceea ce se poate întîmpla, sau ceea ce s-a întîmplat în anumite domenii ale vieții noastre spirituale, cînd, din pricina osificării, din pricina ruperii punților cu tineretul, un gen care nu este prea îndepărtat de teatru, opera, a încetat să aibă influența pe care trebuie s-o aibă și locul pe care trebuie să-l aibă în viața spirituală a unei țări.

Și fenomenul acesta se prelungește sub ochii noștri. Publicul se reînnoiește, dar reînnoirea publicului trebuie realizată nu așa cum se înțelege astăzi, prin obligativitatea, pentru elevi și pentru tineret în general, de a merge la teatru. Dimpotrivă, în modul în care se procedează acum avem toate șansele să pierdem această generație pentru dramaturgia noastră, iar lucrul acesta nu ne poate fi indiferent. Avem toate șansele să o pierdem, și din cauză că învățămîntul românesc îndepărtează din ce în ce mai mult tineretul de literatură.

Nu sînt unul dintre aceia care, prin natura profesiei, să aibă veleități de a figura în programa analitică. Vă rog să mă credeți. Dar o spun fiindcă trebuie să ajungă la cunoștința factorilor responsabili din Ministerul Învățămîntului; nu e vorba de dorința scriitorului de a figura în programa analitică, de a-și vedea fotografia într-un manual didactic, ci de dorința noastră, a tuturor, de a nu lipsi tineretul de astăzi de pîrgia cea mai importantă pentru educarea patriotică, pentru educarea cetățenească, pentru înfru-

* Vezi „Teatrul” nr. 5 și 6/1978.

inșurărearea sufletului — pirghie care este, va fi, și a fost dintotdeauna, *literatura*.

Dar, trecînd mai departe, să ne întrebăm, cum s-a întrebât și Paul Everac, cum s-au întrebât și alții: ce spune dramaturgia noastră tineretului de azi. În cadrul întîlnirilor pe care le organizăm cu scriitorii, tinerii ne întreabă acest lucru. Tineretul, vîrsta tină ră durează pînă pe la 30 de ani, poate și mai mult. Ce spune dramaturgia de astăzi, ce spune literatura de astăzi, despre succesiunea generațiilor? Am mai avut ocazia să spun că la noi au existat teoreticieni, sociologi, care au mers, pînă la a susține ideea aberantă a inexistenței generațiilor în socialism. Unitatea, în socialism, nu este o unitate artificială. Ea înseamnă dialog, înseamnă discuție, înseamnă dezbateri, și înseamnă contradicție, și luptă, pentru rezolvarea acestor contradicții.

Cum ne-am închipui că fiecare generație nouă primește de la noi, cei care sîntem mai în vîrstă, cu bunăvoință și fără nici un spirit critic, tot ceea ce am făcut, că acceptăm tot ceea ce am acceptat, că această generație nu ne întreabă de ce am făcut așa și nu invers, de ce am greșit, de ce mergem pe un anume drum și nu pe altul, că această generație nu ne pune întrebări nouă și nu-și pune întrebări ei, că această generație nu are un spirit critic mai îndrăzneț, mai curajos decît noi?

Foarte puține asemenea teme, apar în dramaturgia noastră. Aș aminti aici doar *Simple coincidențe* de Paul Everac.

Deci, tineretul așteaptă un teatru al dezbaterei, bineînțeles, nu numai al fenomenelor secundare, dar și al realităților de care se izveste în viața de fiecare zi, nu în sensul dramatizării unor întîmplări curente, ci în sensul marilor pasiuni de viață, care implică curaj, răspundere, care pun problema lașității, a conformismului. Este o generație tină ră de la care se cere foarte mult, care este supusă unei exigențe maxime. Și, nu o dată, ea își dă seama că generația dinaintea ei nu a fost supusă aceleiași exigențe; la un moment dat, aceasta o împiedică să dea tot ce ar putea da, de teamă să nu se vadă că unii nu pot să țină pasul cu progresul.

Iată cîteva probleme prin a căror dezbateri dramaturgia noastră va ajunge, într-adevăr, la tineret.

S-a vorbit despre dragoste, despre instinct; cred că putem imputa și medicinei, și filozofiei noastre, faptul că nu se ocupă nici acum, sau se ocupă foarte puțin, de problemele subconștientului. Vom discuta foarte mult și despre teatrul istoric; dar, în același timp, este și de datoria istoricilor să clarifice (au făcut-o și pînă acum, dar nu în toate cazurile) aspectele contradictorii și complicate ale aportului unor personalități,

despre care generațiile mai tinere au învățat numai și numai lucruri negative, iar acum descoperim că prezența lor în istorie nu a fost numai, sau nu a fost în primul rînd, de ordin negativ.

Va trebui să avem tăria să recunoaștem că s-au comis erori, să restabilim locul unor anumite personalități, locul lor adevărat, în istoria României de ieri și de astăzi.

Sînt probleme care nu țin numai de dramaturgie, sînt probleme care se reflectă în dramaturgie, în literatura noastră. Dramaturgia, literatura o pot lua, însă, înaintea științei. Se spune că istoria e un roman care a fost, pe cînd romanul este istoria care ar putea să fie.

Și încă un cuvînt, tovarăși, despre cîteva chestiuni practice.

S-a vorbit aici despre editarea teatrului. Fără îndoială, teatrul trebuie să-și aibă, în politica de editare, locul pe care-l au celelalte genuri. Sînt cîteva inițiative, în ultima vreme, care atestă că publicul dorește cartea de teatru. Dacă vreți să vă convingeți, la standul pe care Centrul de Bibliări Cluj-Napoca l-a organizat aici, nu există nici o carte de teatru: ele sînt epuizate. Faptul că o colecție precum „Rampa” va sărbători în curînd al patruzecilea număr, deși a apărut numai de trei ani; faptul — unic în istoria editurilor noastre — că o colecție precum „Masca”, închinată criticii dramatice, va apărea în cel de-al douăzecilea număr, pe cînd inițiativele foarte generoase din trecut nu au reușit să treacă de al cincilea număr; faptul că, de curînd, luînd-o, poate, înaintea prozei și a poeziei, s-a inițiat colecția „Teatru comentat”, în care, după Dan Tărbilă, Aurel Baranga, Horia Lovinescu, vor apărea Mircea Ștefănescu, Corneliu Leu, Ion Băieșu etc., continuîndu-se într-un ritm de cinci autori pe an; faptul, deci, că teatrul își ocupă locul în viața noastră editorială atestă încrederea pe care și editurile și publicul o arată. Fără îndoială, este loc de mai bine.

S-au dat aici cîteva cifre, luate chiar din anuare publicate de noi, în legătură cu numărul de titluri apărute. Sigur, cifrele sînt cifre, nimeni nu le poate contesta. Aș vrea să aduc, însă, un corectiv; anume, corectivul calității.

Se tipăresc 3.000 sau 4.000 de titluri pe an. Dacă am spune: se tipăreau 3.000 sau 4.000 de titluri pe an, în anii '50, și ne-am întreba ce apărea, am vedea că apăreau și cărți foarte bune (atunci a apărut și Călinescu), dar că media era foarte scăzută; dar, cînd, printre cele trei sau patru mii de titluri pe an, sînt cărțile lui Barbu, ale lui Preda, ale lui Toiu, ale lui D. R. Popescu, Titus Popovici, Augustin Buzura, Dinu Săraru, ale tuturor scriitorilor noștri, prima întrebare (pe care eu, personal, mi-o pun) este ce exprimă această cifră. Dacă exprimă o înaltă calitate a literaturii noastre, cum este în proză și cum este în teatru, acum, atunci nu e

cazul să ne îngrijorăm că nu apar 5 000 sau 6 000 sau 7 000 de cărți. Ar trebui să ne îngrijorăm dacă anumite cărți foarte bune, bune, anumite cărți ale autorilor tineri, nu apar, întârzie să apară; ceea ce nu este cazul. Sigur că erori vor fi oricând; dar să meditam asupra progresului în calitate pe care l-a făcut literatura noastră în ultimii ani; or, acest progres, indiferent de gen, este o realitate care nu poate fi negată de nimeni. Aceasta se datorează și celor care lucrează în domeniul culturii, unui spirit nou, care s-a instaurat, de cîtva timp, faptului că există mult mai multă operativitate, că erorile pot fi repede înlăturate; esențial este — și cu aceasta aș vrea să închei — că, în ultimii ani, calitativ, literatura română, în toate domeniile ei, a făcut un adevărat salt, trăiește unul dintre momentele celorlalte mai favorabile. Depinde de noi, toți, ca, în spiritul unor discuții tovarășești, colegiale, pline de grijă și de respect pentru fiecare dintre confrății noștri, să fructificăm acest moment; și, cînd ne vom întîlni din nou, la un colocviu național de literatură dramatică, să putem spune că am dat mai multe opere, și mai bune, care au luat-o înaintea celorlalte genuri, așa cum potențialul dramaturgiei noastre actuale ne îndreptățește să sperăm.

MIKÓ ERVIN

Aș vrea să spun că la noi, la Cluj-Napoca, ca și în alte orașe ale țării noastre, copiii merg dimineața nu numai la școală, ci și la teatru, la teatrul de păpuși, unde spectacolele încep la ora zece și continuă toată ziua. Acest cult al teatrului, căruia i se pun bazele de la cinci sau chiar de la trei ani, este demn de amintit aici, ca un omagiu adus acelor care, în teatrele pentru cei mici, pregătesc spectatori teatrelor pentru cei mari.

Din perspectiva mea, a unui spectator cu o vechime de o jumătate de veac, vă mărturisesc că teatrul românesc contemporan, privit în ansamblul lui, reprezintă unul dintre cele mai înaintate domenii ale culturii, ale spiritualității românești, fapt confirmat de succesele memorabile despre care s-a vorbit și în țară, și în străinătate.

Permiteți-mi, în primul rînd, să evoc cîteva dintre marile personalități care au știut să slujească, cu atîta devotament, acest teatru: Lucia Sturdza Bulandra, George Vraca, Birlic, Ștefan Braborescu, Kovacs György, Andrási Marton, iar dintre cei care ne încîntă și azi, să-i amintesc măcar pe aceia despre care am avut prilejul să scriu: Fory Eterle, Florin Piersic, George Motoi, Silvia

Popovici, Silvia Ghelani, Ana Széles, Sebők Klara, Senkalszky Endre, Lászlo Gerő, Csiky András, Liviu Ciulei, Harag György.

Desigur, literatura, scriitorii oferă un text acutului teatral; dar, înainte de a vorbi despre asta, să nu-i uităm nici pe cei ce slujesc textele, pe acei slujitori ai teatrului care l-au înălțat pe treapta pe care se află, precum și pe aceia care i-au construit moderne lăcașuri, spre mîndria culturii, spre mîndria arhitecturii noastre, dăruindu-i aceste țări, acestei literaturi teatrale, acestor actori, niște săli ca Teatrul Național din București, Teatrul din Tîrgu Mureș, atîtea alte scene din orașe și din sate, casele de cultură și căminele noastre culturale.

Cu vreo trei săptămîni în urmă, la București, la Casa scriitorilor, am vorbit cu Marin Sorescu despre premiera piesei lui, *Matca*, la Oradea, el spunîndu-mi cît de bine s-a simțit acolo, ce spectacol frumos i s-a oferit de către secția maghiară a Teatrului din Oradea, ce interpretă deosebită a avut în Banyai Irén, care poate fi pusă alături de Leopoldina Bălanuță și de interpretele lui din țări străine; la rîndul meu, am evocat ambianța orașului de pe Criș, unde marele Ady Endre a făcut cronică teatrală, la începutul carierei sale; i-am povestit cum Ady mergea în fiecare seară la teatru, iar imediat după spectacol, la circuma de vis-à-vis, scria cronică, o dădea la tipografia de alături, și dimineața apărea cronică semnată de Ady Endre. Marin Sorescu a spus: ce fericit este acel autor de teatru care se bucură de un asemenea cronicar!

I-am citat pentru a vă aminti că și aici, în Cluj-Napoca, există un „colț” ce poartă amprenta unei relații de o deosebită tensiune spirituală, investit cu o înaltă semnificație; mă refer la Ciucea, unde doi mari scriitori, spirite creatoare, au vegheat asupra literaturii: poetul maghiar Ady Endre și poetul român Octavian Goga, care au sfințit locurile și cu prietenia lor, predîndu-ne un mesaj în privința cultivării acestei prietenii, cu rădăcini adînci în trecut.

Aș vrea să amintesc că Goga este marele traducător al poemului dramatic al lui Madach, *Tragedia omului*. Tocmai acum a apărut la noi traducerea lui Goga. Madach scrisese această tragedie sub impresia înfrîngerii Revoluției din 1848, iar Goga a simțit amărăciunea lui, așa cum simțea, la rîndul său, amărăciunea nedreptății sociale. *Tragedia omului*, atît de frumos tălmăcită de Goga, ar trebui să-și aibă locul în teatrul românesc, și așa fi foarte bucuros dacă directorii de teatre s-ar gîndi la punerea ei în scenă.

La acest spirit al frăției — și aș vrea să insist asupra ideii — o contribuție de seamă își aduce și teatrul din orașul nostru; personalități de seamă ale teatrului au servit și servesc ideea frăției. Lucian Blaga, Kós Károly, Nagy István, Dumitru Radu Popescu, Mircea Zaciu, Vasile Rebreanu, Sütő András, Alexandru Căprariu, Viorel Căcovea-